

CENK SARAÇOĞLU

Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler

İnkâr'dan "Tanıyarak Dışlama"ya

i l e t i ŝ i m

Kasım 2009'da İzmir'de DTP konvoyuna yapılan taşlı saldırıdan sonra Kürt düşmanlığı üzerine yapılan tartışmaların farklı bir evreye taşındığı söylenebilir. Son on yıldır bahsettiğimiz kanallar üzerinden kendisini zaten göstermekte olan ırkçı tepkisellik, bu olay vesilesiyle hiç olmadığı kadar yaygın bir tartışmanın konusu oldu. Olayın gerçekleştiği dönemde Türkiye'de, Ergenekon davasıyla gündemin merkezine yerleşen Kemalizm-ulusalcılık tartışmaları iyice keskinleşmiş ve AKP'nin Kürt açılımına dair kutuplaşma zirve noktasına ulaşmıştı. Bu dönemde Türkiye'nin herhangi bir meselesini bu güncel kutuplaşmanın belirleyiciliğinin dışında, soğukkanlı ve nesnel ölçütlerle değerlendirmek epey zorlaşmıştı. DTP'nin taşlanması hadisesiyle gündeme gelen ırkçılık ve Kürt düşmanlığı meselesi de bu durumdan nasibini aldı. Kimi çevreler İzmir'de meydana gelen olayı, şehirde "kültürel" olarak baskın olduğunu düşündükleri Kemalist-milliyetçi-seküler kimliğin, Kürt düşmanlığı ve ırkçılık şeklinde tezahür etmesi olarak açıkladılar.¹² Bu yaklaşım, şehrin kendisine içkin bu ırkçılığın Kürt açılımına yönelik tahammülsüzlüğün asıl kaynağı olduğunu işaret ediyor ve saldırıyı da bunun açığa çıktığı bir moment olarak ele alıyordu. Tüm bu yorumları destekleyecek şekilde bu çevrelerin yayın organlarında, saldırırganlar arasında elindeki taşı havaya kaldırmış sarışın, iyi giyimli ve hali-vakti yerinde olduğu izlenimini veren bir genç kız figürü özellikle öne çıkarıldı ve İzmir'de bahis olunan bu Kemalist rahatsızlığın sembolü olarak teşhir edildi.¹³ Bu iddi-

12 Bu tür değerlendirmelerin en uç örneklerinden biri için bkz. Rasim Ozan Kütahtalyalı, "Faşizmin Başkenti İzmir", *Taraf*, 25 Kasım 2009. İzmir'deki meseleleri, bu tür bir keskinliğin dışında kalarak soğukkanlı olarak anlamaya çalışan bazı araştırmacılar da yok değildi. Ece Temelkuran'ın *Milliyet* gazetesi (28-30 Kasım 2009) ve İrfan Aktan'ın *Aktüel* (22 Mart 2010) dergisi için yaptıkları araştırmalar, İzmir'deki olayları çok boyutlu bir perspektiften sorgulama çabasını içeriyor ve değerli veriler sunuyor.

13 Bkz. *Taraf*, 23 Kasım 2009. Aynı fotoğraf pek çok internet haber sitesinde, bu olayların simgesi haline getirilecek yoğunlukta kullanıldı.

aların karşısında Kemalist-milliyetçi cenahın savunma stratejisi, klasik “Türk toplumunda ırkçılık yoktur” tezinin tekrardan ibaretti.

Kürt düşmanlığı kendisini linç girişimleri, internet ve basılı yayın olmak üzere üç kanaldan gösterdiğinde bunlar üzerinden yapılan değerlendirmelerin bazı sınırlılıkları olduğundan bahsetmiştik. DTP konvoyuna yapılan saldırıdan sonra yapılan değerlendirmeler, benzer sınırlılıkların izini taşısaya da bunların ötesine geçen kimi çarpıklıkları içinde barındırıyor. Bu yaklaşım, linç vakalarında olduğu gibi sadece “olay anına” odaklanmaktan kaynaklı bir toplumsal arka plana vakıf olamama sorunuyla malul değil. Bunun da ötesinde, göremediği veya araştırmadığı toplumsal arka planı, güncel bazı siyasi gelişmelerin ve kutuplaşmaların belirlediği bir bilinçle “tahayyül” etme ve bu tahayyülü de mutlak gerçeğin tam da kendisiymiş gibi sunma gibi bir zaaf içeriyor. İzmir’deki olayı Kürt açılımına yönelik bir tepki olarak sunduktan sonra Türkiye’de veya İzmir’de Kürt düşmanlığının, Kürt açılımına verilen bir reaksiyon olduğunu ifade etmek bunun bir örneğini teşkil ediyor.¹⁴ Bu da Kürtlerin toplumsal algıdaki değişimini güncel bir siyasi gelişmeye gösterilen bir tepkiye indirgeyerek bu değişimin ne tür toplumsal süreçler içerisinde oluştuğunu sistemli bir şekilde anlamayı olanaksız kılıyor. DTP konvoyuna yönelik saldırı sonrasında yapılan yorumlar aynı zamanda, internette ortaya çıkan Kürt düşmanlığının ele alınışında olduğu gibi, faillerin gerçek kimliklerinin, niyetlerinin ve ne tür bir düşünce dünyası içinde bunu yaptıklarının tam olarak bilinmemesinden kaynaklı bir sınırlılıktan muzdarip. Fakat DTP konvoyu sonrası yapılan yorumlar, faillerin medyada görülen “imajı” temelinde onlara bir zihniyet kalıbı giydirerek ve buradan

14 Örnek için Bkz. Taha Akyol, “Açılımda Tehlike Sinyalleri”, *Milliyet*, 24 Kasım 2009.

da Kürt düşmanlığına dair kanaat üretme girişiminde bulunarak bu sınırlılığa rağmen bir yargı üretmeye çalışması bakımından, aynı zamanda bir tür çarpıtmayı da içeriyor. DTP konvoyuna yapılan saldırının ve Kürt düşmanlığının aslında İzmir'deki Kemalist/milliyetçi/ırkçı geleneğin bir yansıması olduğunu söyleyen ve buna kanıt olarak medyada kullanılan görsel malzemeyi öne süren yaklaşımlar bunu örnekliyor. Bu yaklaşım, örneğin İzmirlilerin “türbana” karşı gösterdikleri tepkiyle, Kürtlere karşı gösterdikleri tepkinin kaynağında aynı geleneğin olduğunu ima ederek Kürt düşmanlığının kendi tarihsel özgüllüğü içinde müstakil bir olgu olarak ele alınmasını engelliyor.

Bu kitap, son dönemde üzerinde çokça durulan ama bahsedilen nedenlerle ciddi bir analize tabi tutulmamış Kürt düşmanlığı olgusunu sistemli bir şekilde anlamaya yönelik bir çerçeve sunmayı amaçlıyor. Bunu yaparken kendisine çıkış noktası olarak Kürt karşıtı hissiyatın fiiliyata geçmiş görüntülerini değil, bir tutum olarak Kürt düşmanlığının ne tür söylemler üzerinden dile döküldüğünü ve nasıl bir mantıkla haklı çıkarılmaya çalışıldığını alıyor. Diğer bir deyişle Kürtlerin toplumsal muhayyiledeki yerinde nasıl bir dönüşüm yaşandığını, bizzat Kürt karşıtı bir hissiyat taşıyanların zihniyet dünyasını analiz ederek ortaya koymaya çalışıyor.

Bu analiz temel olarak 2006 ve 2007 yılları içinde İzmir'de yürütülmüş bir alan çalışmasında 90 İzmirli ile yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen malzemeye dayanacak. Araştırma mekânının İzmir olması son dönemde, yukarıda bahsettiğimiz “İzmir'in Kemalistliği ve milliyetçiliği” üzerine tartışmaların da etkisiyle kitabın ulaşacağı sonuçlara dair peşin bazı beklentiler oluşturabilir. Bu noktada kitabın ilerleyen sayfalarında ulaşılacak sonuçların bir kısmını, bu olası beklentilere bir “cevap” verme adına şimdiden söylemek anlamlı olabilir. Bu çalışma, “İzmirli” olmaya atfedilen

özelliklerle Kürt düşmanlığı arasında zorunlu bir bağ kuruyor. Kitap aynı zamanda Kürt karşıtlığının İzmir'de kitlesel bir tabanı olan ve kendisini Cumhuriyet mitinglerinde dışa vuran Kemalizmin içinden çıkma bir hissiyat olduğunu da savunmuyor. Yükselen Kürt karşıtı söylemleri, Türkiye'deki milliyetçi dalganın yeni bir yükselişine denk düşmesi olarak da açıklamıyor. İzmir'de en yaygın şekilde kendisini gösteren AKP karşıtlığı ile Kürt düşmanlığı arasında da zorunlu bir ilişki kurmuyor. Bu çalışma Kürtlere yönelik artan ayrımcı söylem ve tutumları, İzmir'in kendine has kimliği ve kültürü ile ilişkilendirmek Kemalizmin veya klasik Türk milliyetçiliğinin bir yansıması olarak ele almak yerine, bu olguyu İzmir'in son yirmi yılda uğradığı toplumsal ve ekonomik dönüşümde arıyor. Buna ek olarak, İzmir'de orta sınıflar arasında yükselen olumsuz Kürt algısının izini, son yirmi yılda neoliberalizm ve zorunlu göç süreçlerinin etkisi altında köklü bir dönüşüme uğrayan kentsel toplumsal yaşamın içinde ve değişen sınıf ilişkilerinde bulmaya çalışıyor. Kürt karşıtı hissiyata tarihsel olarak özgül bir toplumsal olgu muamelesi yaparak onun ortaya çıkışının arkasındaki toplumsal süreçleri aydınlatmayı amaçlıyor. Kitap bu yaklaşımla sadece İzmir ölçeği ile sınırlı kalmayıp Türkiye'nin son yirmi yılda yaşadığı toplumsal dönüşümü anlama çabasını da içeriyor.